

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA
XALQARO BAHOLASH TAJRIBASI:
MUAMMO, YECHIMLAR VA
ISTIQBOLLAR**

XALQARO ILMIIY-AMALIIY ANJUMAN

MATERIALLARI

Buxoro, 2022-yil, 29-mart

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
МАКТАБГАЧА ВА БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ФАКУЛЬТЕТИ
БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ХАЛҚАРО
БАҲОЛАШ ТАЖРИБАСИ: МУАММО, ЕЧИМЛАР
ВА ИСТИҚБОЛЛАР

ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

МАТЕРИАЛЛАРИ

2022 йил, 29 март

**O'QUVCHI MANTIQUIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH –MILLIY DASTUR
TALABI SIFATIDA**

M.M.Qosimova

BuxDU dotsenti

N.Ergasheva

BuxDU talabasi

Maqolada o'quvchi tafakkurini oshiruvchi asosiy vositalar milliy dastur talabiga mos kelishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: *tahlil, sintez, qiyoslash, umumlashtirish, xulosalash.*

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarga bilim berishning zamonaviy pedagogic innovatsion uslublarini joriy etish O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti keying 10 yil ichida dunyoning taraqqiy etgan mamlakatlar qatoriga kirishi boshlang'ich sinf o'qituvchilarining berayotgan bilimlari bilan bevosita bog'liqdir. O'quvchilar bilish faoliyatini o'rganishda zamonaviy didaktika ta'lim psixologiyasi yutuqlaridan foydalanadi. O'quv materiali yosh va mazmunga bog'liq holda bu faoliyatning o'ziga xosligi ta'lim jarayoni psixologik qonuniyatlarini o'rnatadi, bilish faoliyatida o'quvchilarning individual va tipik xususiyatlarini ko'rib chiqadi.

O'zlashtirish jarayonida tahliliy-sintetik faoliyat, shuningdek qiyoslash, mavhumlashtirish, umumlashtirish va aniqlashtirish kabi fikriy operatsiyalar muhim rol o'ynaydi.

Tahlil - bu, bilish predmetini qismlarga fikran bo'lishdir.

Sintez - alohida elementlar yoki qismlarni bir butunga fikran birlashtirishdir.

Jumladan, o'qituvchining «bitta o'nlik va ikkita birlikdan iborat son necha deb ataladi», - degan savolga javob berayotib, o'quvchilar sintezdan foydalanadilar (O'n va ikkita bir 12 sonini tashkil etadi); «25 sonida nechta o'nliklar va birliklar bor», - degan savolga javob berishda, o'quvchilar sonlar tahlilini amalga oshirishadi.

Taniqli psixologlar (N.A. Menchinskaya, D.N. Bogoyavlenskiy, M.G. Davletshin, E. Foziyev, G'. Shoumarov va boshqalar) o'quvchilar tahliliy - sintetik faoliyatining umumiy qonuniyatlarini tadqiq etib, ta'limning boshlang'ich bosqichida tahlil sintezdan ortda qoladi yoki, aksincha, oldin keladi, mohiyatni qamrab olmaydi. Natijada umumlashtirish ham to'laonli bo'lmaydi, ikkinchi darajali tasodifiy belgilarga asoslanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'pincha ahamiyatli belgilar sifatida tashqi, tasodifiy, lekin eng yorqinlarini ajratishadi.

Ta'lim bosqichlarining murakkablashib borishi bilan o'quvchilarda tahliliy-sintetik darajaning oshishi kuzatiladi. Tahlil sekin-asta ko'rgazmali - amaliylikdan (obyektlarni fikran bilish, mazkur obyektlar bilan amaliy harakatlar jarayonida amalga oshirilayotganda) ko'rgazmali (bilish obrazlar yordamida amalga oshirilayotganda) va so'zli - mantiqiyga (bilish mavhum tushuncha va mulohazalar shaklida amalga oshirilganda) tomon rivojlanadi. Sintez shuningdek, ancha to'liq va ko'p tomonlama bo'ladi.

Qiyoslash bu — o'xshashliklar (umumiy xususiyatlarni ajratish) va tafovutlarni (har bir qiyoslanayotgan obyektlarning o'ziga xos xususiyatlarini ajratish) topish maqsadida bilish obyektlarini qiyoslash. Bu amallar boshqa barcha asosiy fikriy operatsiyalar asosida yotadi. Boshlang'ich maktab kursi qiyoslash - sonlarni, ifoda va sonlarni, ikki ifodani, masalalarni va boshqalarni qiyoslab, undan foydalanish uchun keng imkoniyatlar ochadi.

Umumlashtirish - o'rganilayotgan obyektдан umumiy, xususiy, muhim nomuhimni ajratishdir.

Etakchi psixologlar tomonidan umumlashtirishga oid quyidagi qoida ishlab chiqilgan: o'quvchilarda to'g'ri umumlashmalarni shakllantirishning zaruriy qoidasi - muhimning doimiyligida, tushuncha, xususiyat va dalillarning nomuhim belgilarini o'zgartirishdir. Bu qoida tasavvur va tushunchalarni shakllantirishda o'ta muhim ahamiyatga ega. Jumladan, o'quvchilarga to'g'ri to'rtburchak haqida tasavvur berishda (1 sinf) bu tushuncha uchun nomuhim bo'lgan belgilarni: rangi (turli rangdagi to'g'ri to'rtburchaklarni olish) u tayyorlangan material, tekislikdagi holati, tomonlari uzunligining nisbatini o'zgartirish kerak. Boshqa barcha muhim belgilarni o'zgartirmay qoldirish, ya'ni: barcha burchaklarni to'g'ri va qarama-qarshi tomonlarini bir xil qilib qoldirish kerak. Barcha hollarda noma'lum harf X (iks, nomuhim belgi) bilan belgilash shunga olib keladiki, $a + 2 = 7$ ko'rinishidagi ifoda tenglama hisoblanmaydi: bu holda to'g'ri umumlashmani shakllantirish tenglamada lotin alifbosidagi turli harflar bilan noma'lumni belgilashga yordam beradi.

Umumlashtirish oddiy shakllardan to ilmiy umumlashmalarga qadar rivojlanadi. Umumlashmalarning to'g'riligi uni o'quvchilar egallashining mezonini. Bu o'zlashtirilgan operatsiyalarni ko'chirib o'tkazish, ya'ni ulardan yangi sharoitlarda foydalanishga xizmat etadi.

Shu sababli zamonaviy didaktika va psixologiya ko'chirib o'tkazish muammosiga katta e'tibor beradi.

Umumlashtirib - mavhumlashtirish - bilish obyektidan bir xususiyatni chiqarib tashlab, boshqasini chiqarib tashlashdan iborat fikriy operatsiya bilan yaqin aloqadadir. Bu xususiyatlar o'rganilayotgan predmet va hodisalarning «ichiga» kirishga imkon beradi. Jumladan, o'quvchilarda "uchburchak" tushunchasini shakllantirishda tomonlari va burchaklarining nisbiy o'lchovlari, tekislikdagi holati va boshqa shu kabi belgilar chiqarib tashlanadi, faqat bittasi - uchta burchakli mazkur tipdagi geometrik figuralar mavjudligi ajratib olinadi.

Ta'limning dastlabki bosqichlaridayoq o'quvchilarning mavhumlashtirish qobiliyati namoyon bo'ladi. O'qituvchi rahbarligidagi ta'lim chog'ida bu qobiliyat rivojlanadi, mavhumlashtirish shakli ham murakkablashadi - hissiy ko'rgazmalilikdan fikriylikka o'tiladi, u ikkinchi signal sistemasi yordamida tushunchaga aylanadi.

Mavhumlashtirishga yaqin fikriy operatsiya aniqlashtirish nomini olgan. Aniqlashtirish:

1. Umumiydan xususiyya fikriy o'tish sifatida;

2. Mavhumiydan - umumiyga, aniqlikdan-xususiyya uning turli xususiyat va belgilarini topish orqali yetishish, mavhum-umumiyani aniq mazmun bilan to'ldirish, boyitish sifatida namoyon bo'ladi.

Dialektika bilishda mavhumiylik va aniqlashtirish birligi o'rnatiladi. Bu birlik o'zaro aloqadagi fiziologik asosi - ikki signal tizimiga ega. Aniqlashtirish yordamida ilmiy mavhumiylik mazmuni ochiladi, ular aniq predmetlarning alohida tomonlarini boshqalaridan mavhumlashtirib aks ettiradi. Mavhumlashtirishda predmetlar o'z butunligini yo'qotadi; bilish esa real voqeelikdagi predmet va hodisalar tomonlarini bir butunlikda ochib bergandagina haqqoniy bo'ladi. Bilimni chinakam egallashga mavhum tushunchalar dalillar orqali aniqlashtirilgandagina erishiladi.

Ta'lim jarayonida aniqlashtirish ikki shaklda: hissiy ko'rgazmali vositalar (predmetlar, rasmlar, chizmalar va boshqalar) va so'zli - mavhum shaklda (hikoya, tushuntirish, maxsus topshiriqlarni hal etish) amalga oshiriladi.

Maktabning muhim vazifalaridan biri - o'quvchilarga aqliy faoliyat usullari yordamida ta'lim berishdir. Aqliy faoliyat usullariga fikriy operatsiya usullari - umumlashtirish, mavhumlashtirish va boshqalar kiradi. Xususiyyan umumiyga umumlashtirish usuli (induktiv yo'l bilan), masalan, quyidagi amallar tartibida aks etishi mumkin: a) topshirilgan predmetlarni solishtirish; b) ularning har biri uchun umumiy bo'lgan barcha belgilarni ajratish va nomini aytish; v) predmetlarni belgilariga ko'ra birlashtirish. Umumlashtirish deduktiv yo'l bilan amalga oshirilganda (umumiydan xususiyya) o'quvchilar tushunchani, aytaylik to'g'ri to'rt burchakni oldindan bilib topshirilgan geometrik figuralardan tanlab olishi va umumiy belgilarini aytishi lozim. Yangi topshiriqlarni ongli ravishda ko'chirib o'tkazish aqliy faoliyat usulini o'zlashtirganlik ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi.

Aqliy faoliyat usullari o'quv ishlari usullari bilan uzviy bog'liqdir. O'quv ishlari usullari muayyan amallar, ko'rsatmalar, tavsiyalar, qoida va hokozolar shaklida ifodalanadi. Ularning vazifasi - muayyan masalalarni hal etishda o'quvchilar tashabbusini bo'g'may, umumiy yo'nalish berishdir.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning aqliy rivojlanishi, ularning faol va mustaqilligi, ijodiy yondashuv ko'p jihatdan o'quvchilarning o'quv ishlari va aqliy faoliyat usullarini egallaganligiga bog'liq.

Foydalangan adabiyotlar

1. F. Qosimov, M. Qosimova .TO DEVELOP STUDEENTY SKULLS OF NATURE CONSERVATION AND RESPECT FOR HUMAN LABOR BY TEACHING THEM TO SOLVE ENVIRONMENTAL PROBLEMS” Vol 10, Issue 1, January 2021:ACADEMICIA An International multidisciplinary Research Journal.

2. M.M. Қосимова А. Қосимов. “ON SOME TYPICAL PROBLEMS TO BE SOLVED IN PRIMARY SCHOOLS” Vol 10, Issue 1, January 2021:ACADEMICIA An International multidisciplinary Research Journal. 5. M.Qosimova K. Karimova “ PROBLEMS OF FINDING THE SUM OF DIFFERENCE OF TWO NUMBERS AND THEIR” Актуальные вопросы современной науки и образования.

3. M.Qosimova . A. Qosimov “ On some typical problems to be solved in primary schools” An International Multidisciplinary Research Journal January 2021.

G. I. Idiyeva. PIRLS- XALQARO O'QISH SAVODXONLIGINI BAHOLASH TADQIQOTI XUSUSIYATLARI VA BAHOLASH BO'YICHA KO'RSATMALAR	48
G. H. Saidova, PIRLS XALQARO TADQIQOTINING TA'LIM TIZIMIDAGI AHAMIYATI.....	50
M. R. Hamroyeva, M.A.Sharipova. BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILAR BILIMINI BAHOLASHDA PIRLS XALQARO TADQIQOTLARINING TASHKIL ETILISHI.....	53
SH.N.Qurbonova, N To`yboeva. BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMI SIFATINI OSHIRISHDA PIRLS KABI XALQARO TADQIQOTLARNING ROLI.....	54
M.Y.Ro`ziyeva, L.F.Salixova, BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARNING IJODIY FIKRLASH BILIMINI BAHOLASHDA PIRLS XALQARO TADQIQOTLARI.....	56
Beisanbayeva Balzhan Sabyrzhanovna, Makhkamova Muattar Uktamovna. EMOTION IS A PHENOMENON THAT IS THE BASIS OF BEHAVIOR	58
Zheldybaeva Aisha Madibekovna, Dzhumaev Mamanazar Irgashevich. OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS FOR YOUTH	59
Aripbayeva L.Sh., Serikbayeva K.K., Baigunova D.M., Musayeva Nargiza Hashimzhanovna. EMOTIONAL FEATURES OF ADOLESCENTS.....	62
Мусахожиева (Маъруфжонова) Д.Б. ПРИМЕНЕНИЕ СИСТЕМЫ PIRLS ПРИ ОЦЕНИВАНИИ ЗНАНИЙ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	64
Юлдашева М. М., Бафаева Д. РУССКИЙ ЯЗЫК И ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ КАК ОСНОВА ОБУЧЕНИЯ PIRLS.....	66
S.T.Ergasheva. BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILAR BILIMINI BAHOLASHDA PIRLS XALQARO TADQIQOTLARI	67
M. I. Abdullayeva, S. S. To`rayeva. PISA-XALQARO BAHOLASH DASTURI -O'QUVCHILARDA XXI ASR KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSI	69
3-SHO'BA: MILLIY O'QUV DASTURINING AMALIYOTGA JORIY ETILISHI.....	72
СЕКЦИЯ 3: ВНЕДРЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЫ	72
M. Djumayev. BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MILLIY O'QUV DASTURINI AMALIYOTGA JORIY ETISH: MUAMMO VA YECHIMLAR.....	72
Z. A. Saydivaliyev. BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARIDA MILLIY O'QUV DASTURINI JORIY ETISH MASALLARI.....	75
A. S. Abdusamatov, X. Sh. Ibragimova. BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QUVCHILARINI PIRLS XALQARO BAHOLASH DASTURIGA TAYYORLASHDA "MILLIY O'QUV DASTURI" DAN FOYDALANISH	77
M.M.Qosimova, N.Ergasheva. O'QUVCHI MANTIQUIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH – MILLIY DASTUR TALABI SIFATIDA	80
Г. Равшанова. ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА МИЛЛИЙ ТАЪЛИМНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	82
N.B.Adizova. BOSHLANG'ICH SINFLARDA "GAP" MAVZUSINI O'RGANISHDAGI IZCHILLIK	83
N.B.Adizova. "ALIFBE" DARSLIGI ASOSIDA IMLO USTIDA ISHLASH.....	85
Д. Омонов. БИРИНЧИ СИНФДА ИЛМИЙ - ОММАБОП МАТНЛАРНИ ЎРГАТИШ УСУЛЛАРИ	87
M.M.Tilavova, N. I. Tursunova. TEXNOLOGIYA DARSLARINI MILLIY O'QUV DASTURI ASOSIDA TASHKIL QILISH	89
Qoraboyev Husniddin Kamolovich. MILLIY O'QUV DASTURI ASOSIDA 2- SINFLARDA O'QUVCHILARIDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK XUSUSIYATLARI.....	91
4-SHO'BA: BOSHLANG'ICH TA'LIMNI INTEGRATSIYALASHNING METODIK IMKONIYATLARI.....	94
СЕКЦИЯ 4: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИНТЕГРАЦИИ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	94
Г.Т.Боймуродова. БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМНИ ИНТЕГРАЦИЯЛАШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ	94
G. M. Sayfullayev, N. Haitova, SINFDAN TASHQARI ISHLARDA O'QUVCHILARNING TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHNING SHAKL VA METODLARI.....	96